

Valtioneuvoston asetus Oikeuspalveluvirastosta**Pääasiallinen sisältö**

Laki Oikeuspalveluvirastosta tulee voimaan 1.1.2025. Samalla valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirit lakkaavat ja niiden tehtävät siirtyvät Oikeuspalveluvirastolle.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi valtioneuvoston asetus Oikeuspalveluvirastosta. Asetukseen koottaisiin virastoa koskevia säännöksiä ja määräyksiä, jotka voimassa olevien säännösten mukaan sijaitsevat useissa eri säädöksissä ja piirien työjärjestyksissä.

Asetuksella säädettäisiin Oikeuspalveluvirastosta annetun lain nojalla Oikeuspalveluvirastoon kuuluvista edunvalvontatoimistoista ja oikeusaputoimistoista, niiden alueista sekä eräiden virkamiesten kelpoisuusvaatimuksista.

Esityksen mukaan edunvalvontatoimistot ja oikeusaputoimistot olisivat samat kuin voimassa olevien säännösten mukaan. Myös niiden alueet säilyvät muutamaa yksittäistä kuntaa lukuun ottamatta ennallaan. Ehdotettavilla vähäisillä muutoksilla ei ole vaikutusta nykyisten päämiesten asioiden hoitamiseen eivätkä ne edellytä muutoksia henkilöstöresursseihin.

Asetuksessa säädettäisiin julkisten oikeusavustajien, yleisten edunvalvojien sekä talous- ja velkaneuvojien kelpoisuusvaatimuksista, jotka säilyisivät ennallaan.

Lisäksi asetuksessa säädettäisiin Oikeuspalveluviraston henkilöstön kielitaitovaatimuksista julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain nojalla.

Esityksen vaikutukset kansalaisiin ovat vähäiset. Kielitaitovaatimusten laajenemisella ruotsinkielisten asiakkaiden aseman arvioidaan vähäisessä määrin paranevan.

Esityksellä ei ole taloudellisia vaikutuksia.

Asetus tulisi voimaan 1.1.2025.

1 Asian tausta ja asetuksenantovaltuudet

Laki Oikeuspalveluvirastosta (1133/2023) tulee voimaan 1.1.2025. Lailla kumotaan voimassa oleva laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä (477/2016). Samalla kumoutuu sen nojalla annettu oikeusministeriön asetus oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toimipaikoista sekä kunnista, joiden edunvalvontapalveluista oikeusapu ja edunvalvontapiiri vastaa (608/2016).

Oikeuspalveluvirastosta annetun lain 3 §:n 2 momentin mukaan oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen määrästä, nimistä ja alueista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Lisäksi valtioneuvoston asetuksella säädetään lain 22 §:n 1 momentin mukaan toimistosta, jossa edunvalvojan tehtävä hoidetaan, jos päämiehellä ei ole kotikuntaa Suomessa sekä lain 22 §:n 2 momentin mukaan toimistosta, johon edunvalvojan tehtävä tulee siirtää, jos edunvalvontatoimiston kaikki yleiset edunvalvojat ovat esteellisiä.

Oikeuspalveluvirastosta annetun lain 9 §:n 3 momentin mukaan julkisten oikeusavustajien, talous- ja velkaneuvojen sekä yleisten edunvalvojen kelpoisuusvaatimuksista säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Lisäksi esityksessä ehdotetaan, että Oikeuspalveluviraston henkilöstön kielitaitovaatimuksista säädetään julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) 6 §:n 3 ja 4 momentin perusteella. Samalla valtioneuvoston asetus valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirien julkisilta oikeusavustajilta ja yleisiltä edunvalvojilta vaadittavasta kielitaidosta (829/2016) kumotaan.

2 Asian valmistelu

Asetus on valmisteltu virkamiestyönä oikeusministeriössä.

Asetusluonnos on ollut lausunnolla 29.5. - 5.7.2024 julkisessa lausuntopalvelussa (lausuntopalvelu.fi). Lausunto pyydettiin 32 taholta ja saatiin yhteensä 17 taholta. Lausuntopalautetta käsitellään tarkemmin kappaleessa 5 Lausuntopalvelu.

Asetusehdotus on tarkastettu oikeusministeriön laintarkastuksessa.

3 Nykytila ja keskeiset ehdotukset

3.1 Toimistot ja niiden alueet

Oikeusaputoimistoista ja edunvalvontatoimistoista säädetään oikeusministeriön asetuksella oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, oikeusapu- ja edunvalvontatoimistojen toimipaikoista sekä kunnista, joiden edunvalvontapalveluista oikeusapu- ja edunvalvontapiiri vastaa (608/2016). Oikeuspalveluvirastosta annetun lain mukaan toimistojen määrästä, nimistä ja alueista säädetään 1.1.2025 lukien valtioneuvoston asetuksella. Esityksessä ehdotetaan, että nykyiset oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot jatkavat edelleen samannimisinä ja niitä kumpiakkin on edelleen 22. Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistosta säädetään erikseen Oikeuspalveluvirastosta annetussa laissa.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien kuntakohtaiset alueet edunvalvonnan osalta on säädetty edellä mainitulla oikeusministeriön asetuksella. Edunvalvontatoimistojen alueet piirin sisällä puolestaan määräytyvät valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain nojalla oikeusapu- ja edunvalvontapiirien työjärjestyksessään määräämällä tavalla. Oikeusaputoimistojen alueista ei ole voimassa olevia säännöksiä, mutta käytännössä oikeusaputoimistot ovat toimineet samoilla alueilla kuin edunvalvontatoimistot.

Oikeuspalveluvirastosta annetun lain mukaan sekä edunvalvontatoimistojen että oikeusaputoimistojen alueista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Taustalla on tarve selkeyttää toimistojen kielellistä asemaa. Kun alueista säädetään asetuksella, on selkeää, mitkä toimistot ovat kaksikielisiä ja mitkä yksikielisiä.

Esitys noudattaa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta nykyisiä edunvalvontatoimistojen kuntakohtaisia alueita. Muutamia kuntia ehdotetaan siirrettäväksi toisen toimiston alueelle, jotta alueet olisivat yhtenäisempiä maakunta- ja hyvinvointialueiden kanssa. Oikeusaputoimistojen alueet vastaavat samannimisten edunvalvontatoimistojen alueita.

3.2 Edunvalvonnan esteellisyytilanteet ja tilanteet, joissa päämiehellä ei ole kotikuntaa Suomessa

Jos edunvalvontatoimiston kaikki edunvalvojat ovat esteellisiä, piirit määräävät voimassa olevien säännösten mukaan, mille toimistolle tehtävä kuuluu. Oikeuspalveluvirastosta annetun lain mukaan sijaistoimistoista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Ehdotettavat sijaistoimistot vastaavat pääosin nykyistä tilannetta.

Lisäksi asetuksessa säädettäisiin siitä, miten edunvalvontatoimisto määräytyy, jos päämiehellä ei ole kotikuntaa Suomessa.

3.3 Kelpoisuusvaatimukset

Julkisen oikeusavustajien, yleisten edunvalvojien sekä talous- ja velkaneuvojen kelpoisuusvaatimuksista säädetään valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa ja talous- ja velkaneuvonnasta annetussa laissa (813/2017). Oikeuspalveluvirastosta annetun lain mukaan niistä säädetään valtioneuvoston asetuksella. Kelpoisuusvaatimukset säilyisivät sisällöllisesti pääosin samoina kuin nykyisin. Kelpoisuusvaatimusten sanamuotoja kuitenkin yhtenäistettäisiin ja yksinkertaistettaisiin, koska vastaavat vaatimukset tulevat jo perustuslain 125 §:n 2 momentin nojalla punnittavaksi myös ilman eri säätelyä.

3.4 Kielitaitovaatimukset

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) 6 §:n 1 momentin mukaan valtion henkilöstöltä, jolta edellytetään säädettynä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, vaaditaan kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa. Yksikielisessä viranomaisessa edellytetään viranomaisen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää ymmärtämisen taitoa.

Oikeusaputoimistoissa ja edunvalvontatoimistoissa korkeakoulututkintoa edellytetään julkisen oikeusavustajan, yleisen edunvalvojan ja talous- ja velkaneuvojan tehtävissä. Kaikissa kaksikielisissä oikeusaputoimistoissa ja edunvalvontatoimistoissa alueen enemmistön kieli on suomi, mistä syystä yllä mainituissa tehtävissä vaatimuksena lain mukaan on suomen kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito ja ruotsin kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito.

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (myöhemmin kielitaitolaki) 6 §:n 3 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää poikkeuksista 1 momentissa säädetyistä suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista, jos työtehtävät sitä edellyttävät tai jos eri kielten käyttämistä edellyttävien työtehtävien jako viranomaisessa sen sallii taikka vaatimuksista poikkeamiselle on muita erityisen painavia syitä.

Kyseisen lainkohdan nojalla on annettu valtioneuvoston asetus valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirien julkisilta oikeusavustajilta ja yleisiltä edunvalvojilta vaadittavasta kielitaidosta (829/2016). Asetus koskee Etelä-Suomen, Länsi- ja Sisä-Suomen sekä Varsinais-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä. Tietyille määrälle yleisiä edunvalvojia ja julkisia oikeusavustajia on näissä piireissä säädetty erinomainen ruotsin suullinen ja kirjallinen taito sekä hyvä suomen kielen suullinen ja kirjallinen taito. Nämä virat on sijoitettu piirien kaksikielisiin toimistoihin. Erityiset kelpoisuusvaatimukset ovat edelleen tarpeen, jotta asiakkaille voidaan turvata palvelut heidän omalla kielellään. Säännöksen nojalla voidaan rekrytoida tietty määrä äidinkieleltään ruotsinkielisiä ilman, että heiltä edellytetään suomen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa.

Asetuksen säätämisen jälkeen oikeusaputoimistojen uudeksi tehtäväksi on tullut talous- ja velkaneuvonta, joita voimassa oleva asetus ei koske. Tässä esityksessä ehdotetaan, että myös talous- ja velkaneuvojille säädetään vastaavasti erityiset kielitaitovaatimukset. Samalla niiden yleisten edunvalvojien ja oikeusavustajien määrää lisättäisiin, joilta edellytetään erinomaista ruotsin kielen suullista ja kirjallista taitoa. Määrät vastaisivat paremmin ruotsinkielisten asiakkaiden osuutta asiakaskunnasta.

Niiden tehtävien osalta, joissa säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena ei ole korkeakoulututkintoa, kielitaidosta säädetään kielitaitolain 6 §:n 4 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella. Lain 5 §:n 1 momentin mukaan suomen ja ruotsin kielten taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista on aina säädettävä, jos henkilöstön tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta merkittävää julkisen vallan käyttöä.

Oikeusministeriön hallinnonalalla on annettu valtioneuvoston asetus oikeusministeriön hallinnonalan eräiltä virkamiehiltä vaadittavasti kielitaidosta (1126/2003). Asetus koskee tuomioistuinten, syyttäjälaitoksen, ulosoton ja oikeusaputoimistojen asetuksessa lueteltuja virkoja, jotka ovat lähinnä kansliahenkilöstöä. Asetuksen 1 pykälä, jossa viranomaiset ja virkanimikkeet on lueteltu, on vanhentunut sekä organisaatorakenteiden että virkarakenteiden muutosten johdosta. Oikeusministeriön eri sektoreita edustavassa virkamiesvalmistelussa on todettu, että mainittu pykälä on tarpeen ajantasaistaa ja sen valmistelu toteutetaan erillisenä hankkeena vuoden 2024 aikana siten, että muutos astuisi voimaan 1.1.2025 lukien. Siitä poistettaisiin kokonaan

maininta oikeusaputoimistosta ja vastaavat säännökset siirrettäisiin Oikeuspalveluvirastosta annettavaan valtioneuvoston asetukseen.

Voimassa olevan asetuksen mukaan kansliahenkilöstöltä edellytetään yksikielisissä viranomaisissa hyvää viranomaisen kielen suullista ja kirjallista taitoa ja kaksikielisissä viranomaisissa suomen tai ruotsin kielen hyvää suullista ja kirjallista taitoa. Asetuksen 3 pykälän mukaan, kun kaksikielisessä viranomaisessa asetuksessa tarkoitettua virkaa, on kiinnitettävä huomiota siihen, että suomen tai ruotsin kielen käyttämistä edellyttävät virkatehtävät voidaan jakaa asianomaista kieltä taitavien henkilöiden suoritettaviksi.

Esityksessä ehdotetaan, että vastaavat säännökset sisältyvät Oikeuspalveluvirastosta annettavaan valtioneuvoston asetukseen. Koska kaikki yksikieliset toimistot ovat suomenkielisiä, kielitaitovaatimuksena yksikielisissä toimistoissa olisi suomen kielen hyvä suullinen ja kirjallinen taito ja kaksikielisissä toimistoissa joko suomen tai ruotsin kielen hyvä suullinen ja kirjallinen taito. Oikeuspalveluvirastosta annetussa laissa tarkoitettu keskushallinto toimii valtakunnallisesti, joten se on katsottava kaksikieliseksi yksiköksi ja samat kielitaitovaatimukset koskisivat siten myös sitä.

4 Pääasialliset vaikutukset

Esityksen vaikutukset oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen asiakkaisiin ovat vähäiset. Toimistojen lukumäärään tai nimiin ei ehdoteta muutoksia. Myös alueet säilyvät pääosin samoina. Edunvalvonnan osalta voimassa olevia edunvalvonnan päämiehiä ei siirrettäisi toimistosta toiseen, vaikka kunta siirtyisi toisen toimiston alueelle. Näin ollen nykyisten asiakkaiden edunvalvoja ei vaihdu muutoksen johdosta. Lisäksi osassa kuntia edunvalvontapalvelut hankitaan ostopalveluna, joihin ei kohdistu muutoksia.

Oikeusaputoimistojen alueista säätäminen ei vaikuta oikeusavun tai talous- ja velkaneuvonnan asiakkaisiin, koska he voivat edelleen valita, minkä toimiston asiakkaaksi he haluavat hakeutua. Muutoksen arvioidaan jossain määrin selkeyttävän toimistojen kielellistä asemaa. Toimistojen kielellinen asema on voimassa olevienkin säännösten perusteella käytännössä suhteellisen selkeä ja ne toimistot jotka ovat yksikielisiä jatkavat edelleen yksikielisinä ja ne jotka ovat kaksikielisiä jatkavat edelleen kaksikielisinä.

Kielitaitoa koskevilla säännöksillä pyritään parantamaan asiakkaiden mahdollisuutta saada palvelua omalla äidinkielellään.

Henkilöstön asemaan muutoksella ei ole merkittävää vaikutusta. Edunvalvonnan alueita koskevat muutokset ehdotetaan toteutettavan vain niiltä osin kuin muutokset eivät edellytä henkilöstöressurssien siirtämistä toimistojen välillä. Kielitaitovaatimusten muuttaminen laajentaa säännösten piiriin kuuluvaa henkilöstön määrää, mutta sillä ei arvioida oleva merkittävää vaikutusta henkilöstöön.

Muutoksella ei ole valtiontaloudellisia vaikutuksia eikä vaikutusta kansalaisten talouteen.

5 Lausuntopalaute

Asetusluonnos on ollut lausunnolla julkisessa lausuntopalvelussa (lausuntopalvelu.fi) 29.5.- 5.7.2024. Lausunto pyydettiin 32 viranomaiselta ja muulta yhteisöltä. Niistä lausunnon antoi 15 tahoja. Lisäksi lausunto saatiin Takuusäätiöltä ja yhdeltä yksityishenkilöltä. Lausuntoja saatiin siten yhteensä 17. Lisäksi Tuomioistuinvirasto ilmoitti, että se ei anna lausuntoa.

Neljä lausunnonantajaa ilmoitti, ettei niillä ole lausuttavaa tai että kannattaa ehdotusta kokonaisuudessaan.

Lausuntopalauteessa otettiin kantaa ehdotukseen määräaikaisen julkisen oikeusavustajan kelpoisuusvaatimuksista. Lausuntokierroksella olleen asetuseräluonnoksen 1 §:n 2 momentin mukaan enintään kahden vuoden määräaikaiseen virkasuhteeseen olisi voitu ottaa lakimies, jolla ei olisi kokemusta tuomarin tai oikeudenkäyntiavustajan tehtävistä. Osa lausunnonantajista kannatti ehdotusta ja osa piti mahdollisena tietyin edellytyksin. Valtiovarainministeriö piti ehdotusta ongelmallisena siksi, että kelpoisuusvaatimuksen perusteena olisi virkasuhteen pituus. Perusteena tulisi olla sen sijaan tehtävät ja niiden edellyttämät vaatimukset. Jatkovalmistelussa tästä ehdotuksesta on luovuttu valtiovarainministeriön esittämin perustein. Säännösmuutosta ei ole myöskään välttämätöntä tehdä siksi, oikeuskirjallisuudessa on pidetty mahdollisena erityisestä syystä nimittää määräaikaiseen virkasuhteeseen vailla vaadittavaa muodollista kelpoisuutta oleva henkilö. Tällainen erityinen syy voi olla esim. se, että virkasuhteeseen ei ole saatavissa kelpoisuusvaatimukset täyttävää henkilöä.

Eduskunnan oikeusasiamies esitti, että julkisilta oikeusavustajilta vaadittava kokemus voitaisiin muotoilla nykyistä väljemmin, mihin ehdotukseen Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri yhtyi. Jatkovalmistelussa vakinaisten julkisten oikeusavustajien kelpoisuusvaatimuksiin ei ole päädytty tässä yhteydessä esittämään muutoksia, koska muutos edellyttää kelpoisuusvaatimusten laajempaa arviointia.

Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri ehdotti muutosta erinomaista ruotsia edellyttävien talous- ja velkaneuvojien virkojen määriin. Se katsoi, että määrä on valtakunnallisesti oikean suuruinen, mutta muun muassa esteellisyystilanteita ajatellen olisi tarkoituksenmukaisempaa, että Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan oikeusaputoimistossa erityiset kielitaitovaatimukset koskisivat neljän talous- ja velkaneuvojan sijasta vain kolmea talous- ja velkaneuvojaa. Samalla kuitenkin Varsinais-Suomen oikeusaputoimistoon lisättäisiin yksi talous- ja velkaneuvojan virka, jonka kelpoisuusvaatimuksena olisi erinomainen ruotsin kielen taito. Jatkovalmistelussa on päädytty Länsi- ja Sisä-Suomen piirin ehdottamaan muutokseen.

Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri ehdotti lisäksi harkittavaksi, tulisiko erinomaista ruotsin kielen taitoa edellyttää koko maan tasolla useammalta oikeusavustajalta. Jatkovalmistelussa tämän osalta ei ole päädytty esittämään muutosta, vaan katsottiin, että riittävä kielitaito voidaan ottaa huomioon rekrytoitaessa uutta henkilökuntaa.

Valtioneuvoston oikeuskansleri katsoi, että asetuksen siirtymäsäännöksen muotoilun täsmällisyyteen on syytä jatkovalmistelussa kiinnittää huomiota. Siirtymäsäännökseen on tehty näiltä osin muutoksia. Jatkovalmistelussa on niin ikään huomioitu muutamien lausunnonantajien näkemykset perustelumuiston täsmentämiseksi.

6 Säännöskohtaiset perustelut

1 § Julkisen oikeusavustajan kelpoisuus

Johtavan julkisen oikeusavustajan ja julkisen oikeusavustajan kelpoisuusvaatimukset säilyvät esityksen mukaan samana kuin voimassa olevassa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 7 §:ssä on säädetty. Tutkintovaatimuksena olisi edelleen oikeustieteen muu ylempi korkeakoulututkinto kuin kansainvälisen ja vertailevan oikeustieteen maisterin tutkinto. Lisäksi edelleen vaadittaisiin riittävä kokemus oikeudenkäyntiavustajan työstä tai tuomarin tehtävien hoitamisesta.

2 § Talous- ja velkaneuvojan kelpoisuus

Voimassa olevan talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain 4 §:n 1 momentin mukaan talous- ja velkaneuvojalla tulee olla alalle *soveltuva* korkeakoulututkinto sekä *sellainen taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää*.

Koska tehtävä ei edellytä tiettyä tutkintoa, ei ole tarvetta säätää erikseen tutkinnon soveltuvuudesta, vaan tutkinnon soveltuvuus sisältyy näissä tilanteissa yleisiin nimitysperusteisiin. Valinnassa huomioidaan, että tutkinto soveltuu hakuilmoituksessa mainittuihin tehtäviin. Lisäksi perustuslain yleiset nimittämisperusteet pitävät sisällään vaatimuksen tehtävän asianmukaisen hoitamisen edellyttämästä taidosta ja kokemuksesta, mistä syytä niistäkään ei ole tarpeen säätää erikseen. Talous- ja velkaneuvojan kelpoisuusvaatimuksena olisi edelleen korkeakoulututkinto.

3 § Yleisen edunvalvojan kelpoisuus

Voimassa olevan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 15 §:n 1 momentin mukaan johtavalta yleiseltä edunvalvojalta edellytetään *soveltuva*a ylempää korkeakoulututkintoa ja yleiseltä edunvalvojalta *soveltuva*a korkeakoulututkintoa. Lisäksi voimassa olevien kelpoisuusvaatimusten mukaan edunvalvojalla tulee olla *sellainen taito, kokemus ja koulutus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää*.

Esityksessä ehdotetaan, että kelpoisuusvaatimuksia koskevaan säännökseen tehdään vastaavat muutokset kuin edellä 2 §:n perusteluissa on esitetty talous- ja velkaneuvojan osalta. Johtavan yleisen edunvalvojan kelpoisuusvaatimuksena olisi edelleen ylempi korkeakoulututkinto ja yleisen edunvalvojan kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkinto.

4 § Julkisen oikeusavustajan, talous- ja velkaneuvojan sekä yleisen edunvalvojan kielitaitovaatimukset

Esitys perustuu kaksikielisten toimistojen alueen väestömäärään ja ruotsinkielisten asiakkaiden suhteelliseen osuuteen asiakkaista sekä oikeusapu- ja edunvalvontapiirien esityksiin. Julkisen oikeusavustajien ja yleisten edunvalvojien osalta ehdotetaan, että virkojen määrä, joita erityiset kielitaitovaatimukset koskevat, säilyvät pääosin nykyisinä. Kuitenkin Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan edunvalvontatoimistossa erityinen kielitaitovaatimus koskisi kolmen yleisen edunvalvojan sijasta viittä yleistä edunvalvojaa. Lisäksi Varsinais-Suomen oikeusaputoimistossa kielitaitovaatimusten piiriin koskisi esityksen mukaan yhtä julkista oikeusavustajaa, kun voimassa oleva asetus ei koske lainkaan oikeusavustajia.

Koska Oikeuspalveluvirastosta annetun lain voimaan tullessa oikeusapu- ja edunvalvontapiirit lakkaavat, kielitaitovaatimukset säädettäisiin toimistokohtaisesti koskien kaksikielisiä oikeusaputoimistoja ja kaksikielisiä edunvalvontatoimistoja lukuun ottamatta Kymenlaakson oikeusaputoimistoa ja Kymenlaakson edunvalvontatoimistoa. Niissä ruotsinkielisen väestön ja ruotsinkielisten asiakkaiden osuus on niin pieni, että erityiset kielitaitovaatimukset eivät ole tarpeen. Toimistojen tulee joka tapauksessa huolehtia siitä, että myös ruotsinkielisillä asiakkailla on mahdollisuus asioida äidinkielellään.

Esityksessä ehdotetaan, että erinomaista ruotsin kielen suullista ja kirjallista taitoa ja hyvää suomen kielen suullista ja kirjallista taitoa edellytetään Helsingin oikeusaputoimistossa yhdeltä julkiselta oikeusavustajalta ja yhdeltä talous- ja velkaneuvojalta, Helsingin edunvalvontatoimistossa yhdeltä yleiseltä edunvalvojalta, Itä-Uudenmaan edunvalvontatoimistossa yhdeltä yleiseltä edunvalvojalta, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan oikeusaputoimistossa neljältä julkiselta oikeusavustajalta ja kolmelta talous- ja velkaneuvojalta, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan edunvalvontatoimistossa viideltä yleiseltä edunvalvojalta, Varsinais-Suomen oikeusaputoimistossa yhdeltä julkiselta oikeusavustajalta ja yhdeltä talous- ja velkaneuvojalta, Varsinais-Suomen edunvalvontatoimistossa yhdeltä yleiseltä edunvalvojalta, Länsi-Uudenmaan oikeusaputoimistossa yhdeltä julkiselta oikeusavustajalta ja yhdeltä talous- ja velkaneuvojalta sekä Länsi-Uudenmaan edunvalvontatoimistossa kahdelta yleiseltä edunvalvojalta.

5 § Muut kielitaitovaatimukset

Pykälässä säädettäisiin sellaisen henkilöstön kielitaidosta, joilta ei edellytetä korkeakoulututkintoa. Kuten yleisperustelujan kohdassa 3.4. todetaan vastaavat säännökset ovat oikeusministeriön hallinnonalan eräiltä virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa asetuksessa.

Kielitaitoa koskevia vaatimuksia voidaan pitää edelleen tarpeellisina riittävän kielitaidon turvaamiseksi ja kielitaitolain 5 §:n 1 momentin säännöksen vuoksi, jonka mukaan suomen ja ruotsin kielen taidosta tulee säätää, jos virkamies käyttää merkittävää julkista valtaa. Tällaisina tehtävinä on lain esitöissä pidetty esimerkiksi yksilön oikeuksia, etuuksia ja velvollisuuksia koskevien päätösten tekemistä ja esittelemistä, sekä tehtäviä, joihin liittyy itsenäiseen harkintaan perustuva oikeus käyttää voimakeinoja tai puuttua muuten merkittävällä tavalla yksilön perusoikeuksiin.

Voimassa olevan asetuksen soveltamisala on jäänyt tulkinnalliseksi organisaatioiden ja virkanimikkeiden muutosten vuoksi. On epäselvää, koskeeko se esimerkiksi talous- ja velkaneuvonnassa toimivia oikeusapusihteereitä tai edunvalvontasihteereitä. Esityksen mukaan kielitaitovaatimukset koskisivat kaikkia muita kuin heitä, joilta edellytetään säännöksissä korkeakoulututkintoa eli muun muassa oikeusapusihteereitä, edunvalvontasihteereitä sekä keskushallinnon henkilöstöä lukuun ottamatta pääjohtajaa.

Pykälässä ei lueteltaisi enää virkanimikkeitä, joita säännös koskee, vaan se määriteltäisiin koskemaan sitä henkilöstöä, jolta ei säännöstasolla edellytetä korkeakoulututkintoa. Kaikki yksikieliset toimistot ovat suomenkielisiä. Siksi pykälän 1 momentin mukaan yksikielisissä toimistoissa henkilöstöltä edellytettäisiin suomen kielen hyvää suullista ja kirjallista taitoa ja kaksikielisissä toimistoissa ja keskushallinnossa suomen tai ruotsin kielen hyvää suullista ja kirjallista taitoa.

Vaikka kyseessä olevien kielitaitovaatimusten ala laajenisi esityksen johdosta, muutoksella ei arvioida olevan merkittävää vaikutusta henkilöstön asemaan, koska hyvän suullisen ja kirjallisen kielitaidon osoittamiseen riittää suomen ja ruotsin kielitaidon osoittamisesta valtioneuvoston annettun valtioneuvoston asetuksen (481/2003) mukaan muun muassa, että on suorittanut peruskoulun suomen tai ruotsin kielellä ja saanut hyväksytyin arvosanan äidinkielen opinnoista kyseissä kielessä. Esityksen siirtymäsäännöksissä ehdotetaan varmuuden vuoksi, että kielitaidon osalta asetuksen voimaan tullessa virkaan nimitettynä oleva henkilö on kielitaidon osalta edelleen kelpoinen sellaiseen virkaan, johon hän oli kelpoinen asetuksen voimaantullessa. Edellä mainitusta syystä säännöksen ei arvioida aiheuttavan ongelmia myöskään rekrytoinnin yhteydessä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin edelleen, että virkaa täytettäessä on kiinnitettävä huomiota siihen, että suomen ja ruotsin kielen käyttämistä edellyttävät tehtävät voidaan jakaa kyseistä kieltä osaavien henkilöiden tehtäväksi.

Kielilain (423/2003) sekä kielitaitolain säännökset edellyttävät, että virkoja täytettäessä viranomaisen tulee joka tapauksessa huolehtia siitä, että virkamiesten kielitaito vastaa asiakkaiden tarpeita. Oikeuspalveluviraston keskushallinto huolehtii toimistojen kehittämis-, tuki- ja hallinnollisista palveluista. Koska Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistolta ei edellytetä suomen kielen osaamista, on keskushallinnon henkilöstöä rekrytoitaessa kiinnitettävä huomiota myös siihen, että keskushallinnon henkilöstössä on riittävästi ruotsin kielen taitoista henkilöstöä.

6 § Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto

Pykälä olisi informatiivinen. Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistosta säädetään Oikeuspalveluvirastosta annetussa laissa. Siksi vastaavia säännöksiä ei ole tarpeen ottaa tähän asetukseen.

Pykälän 2 momentissa todettaisiin, että Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimiston henkilöstöä koskevista kielitaitovaatimuksista säädetään Ahvenanmaan itsehallintolaissa. Siksi pykälien 4 ja 5 kielitaitovaatimukset eivät koskisi Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoa.

7 § Edunvalvontatoimistot ja oikeusaputoimistot

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että edunvalvontatoimistoja ja oikeusaputoimistoja on edelleen 22. Lisäksi Ahvenanmaalla on Oikeuspalveluvirastosta annetun lain mukaan Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto.

Pykälän 2 momentissa luetellaan edunvalvontatoimistot ja oikeusaputoimistot sekä niiden alueisiin kuuluvat kunnat. Saman alueen edunvalvontatoimistojen ja oikeusaputoimistojen nimet sekä kuntakohtaiset alueet olisivat samat.

Edunvalvontatoimistojen kuntakohtaiset alueet piirin sisällä määräytyvät voimassa olevan oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain nojalla piirien työjärjestyksessä määräämällä tavalla. Lisäksi joidenkin kuntien alueella edunvalvontapalvelut on järjestetty piirin päätöksen mukaisesti ostopalveluna, mistä syystä ne eivät kuulu työjärjestyksessä edunvalvontatoimistojen alueisiin. Nämä kunnat sisällytetään annettavaan asetukseen. Ostopalveluihin esityksellä ei ole vaikutusta.

Esityksessä ehdotetaan, että edunvalvontatoimistojen alueet säilyvät pääsääntöisesti entisellään. Kuntakohtaiset muutokset koskisivat Iittiä (Kymenlaakson toimistosta Päijät-Hämeen toimistoon), Isokyröä (Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan toimistosta Etelä-Pohjanmaan toimistoon), Heinävetä (Etelä-Savon toimistosta Pohjois-Karjalan toimistoon) ja Kuhmoista (Keski-Suomen toimistosta Pirkanmaan toimistoon), jotka siirrettäisiin maakunta- ja hyvinvointialueiden mukaisesti toisen toimiston alueeseen.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiireiltä saadun tiedon mukaan muutoksella ei ole vaikutuksia toimistojen henkilöstötarpeisiin. Muutokset koskevat vuoden 2025 alusta lukien uusia edunvalvonnan päämiehiä, joten nykyisten päämiesten edunvalvonta ei muutu muutoksen vuoksi. Toimisto vastaa alueensa yleisestä edunvalvonnasta niiltä osin kuin palveluita ei järjestetä ostopalveluna.

Vaikka asetuksessa säädetään kuntakohtaiset alueet myös oikeusaputoimistoille, oikeusavun ja edunvalvonnan asiakkaat voivat edelleen valita, minkä oikeusaputoimiston palveluita haluavat käyttää.

8 § Edunvalvonnan järjestäminen esteellisyytilanteissa

Pykälässä säädettäisiin, mikä toimisto vastaa edunvalvonnasta niissä tilanteissa, kun toimiston kaikki edunvalvojat ovat esteellisiä hoitamaan edunvalvojan tehtävää. Voimassa olevien säännösten mukaan asiasta on päättänyt oikeusapu- ja edunvalvontapiiri työjärjestyksessään. Pykälässä luetellaan toimistoille niin sanotut sijaistoimistot, jotka ovat pääsääntöisesti samat kuin nykyisinkin. Sijaistoimistoja on useampi kuin yksi ja niistä tulee valita se, johon päämiehen kotikunnasta on lyhyin matka tai joka muusta syystä on päämiehen edun mukainen.

Pykälässä säädettäisiin vain edunvalvontatoimistojen keskinäisistä sijaistuksista. Edunvalvojan tehtävä voi tulla kuitenkin välillisesti myös ostopalveluntuottajan

tehtäväksi niissä tilanteissa, joissa palveluja hankitaan Oikeuspalveluvirastosta annetun lain 5 luvun nojalla kyseiselle toimistolle sen varalta, että se itse toimii sijaistoimistona. Käytännössä näin on toimittu ainakin yhdellä alueella ruotsinkielisten asiakkaiden palvelujen turvaamiseksi myös esteellisyystilanteissa.

9 § Edunvalvontatoimisto, jos päämiehellä ei ole kotikuntaa Suomessa

Pykälässä säädetään toimistosta, jossa edunvalvontapalvelut järjestetään siinä tapauksessa, että päämiehellä ei ole kotikuntaa Suomessa.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin niiden päämiesten edunvalvonnasta, jossa päämies oleskelee Suomessa. Jos päämiehellä ei ole kotikuntaa Suomessa, edunvalvontapalvelut annettaisiin siinä edunvalvontatoimistossa, jonka alueella päämiehen vakituinen asuinpaikka sijaitsee tai, jos päämiehellä ei ole vakituista asuinpaikkaa, jonka alueella päämies oleskelee. Ehdotettu säännös vastaisi soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 15 §:n ja 10 luvun 18 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaista sääntelyä.

Pykälän 2 momentti koskisi poissaolevalle päämiehelle määrättyä edunvalvontaa. Jos edunvalvoja on määrätty valvomaan poissa olevan oikeutta kuolinpesässä, edunvalvontapalvelut annettaisiin siinä edunvalvontatoimistossa, jonka alueella perinnönjättäjällä oli kotipaikka tai vakituinen asunto. Jos edunvalvoja on määrätty poissaolevalle muusta holhustoimilain 10 §:ssä tarkoitetusta syystä, edunvalvontapalvelut annetaan siinä edunvalvontatoimistossa, jonka alueella päämiehellä on omaisuutta. Sääntely vastaisi holhustoimilain 70 §:n 2 momentin foorum-säännöksiä.

Pykälän 3 momentin säännös olisi tarkoitettu niitä tilanteita varten, joissa 1 ja 2 momentin säännökset eivät olisi sovellettavissa. Edunvalvontapalvelut annettaisiin tällöin Helsingin edunvalvontatoimistosta. Esimerkkinä voidaan mainita ulkomailla asuva Suomen kansalainen, jolla ei enää ole kotikuntaa Suomessa.

10 § Voimaantulo

Asetuksen ehdotetaan tulevan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2025.

Voimassa oleva oikeusministeriön asetus oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, oikeusapu- ja edunvalvontatoimistojen toimipaikoista sekä kunnista, joiden edunvalvontapalveluista oikeusapu- ja edunvalvontapiiri vastaa (608/2016) kumoutuu, koska laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, jossa asetuksenantovaltuus säädetään, on kumottu 1.1.2025 lukien. Tästä syystä asetusta ei ole tarpeen erikseen kumota.

Sen sijaan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirien julkisilta oikeusavustajilta ja yleisiltä edunvalvojilta annettua valtioneuvoston asetusta koskeva valtuusäänös sijaitsee julkishallinnon henkilöstön kielitaitovaatimuksista annetussa laissa. Tästä syystä kielitaitovaatimuksia koskeva asetus tulee kumota nimenomaisella säännöksellä.

Pykälän 3 momentissa on siirtymäsäännös kielitaitovaatimusten osalta. Sen mukaan asetuksen voimaantullessa virkaan nimitettynä oleva henkilö on kielitaidon osalta edelleen kelpoinen virkaansa, Ennen tämän asetuksen voimaantuloa määrääjäksi nimitetty henkilö on kelpoinen virkasuhteeseen määrääjän loppuun saakka.

Julkisen oikeusavustajan ja yleisen edunvalvojan muista kuin kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään voimassa olevien säännösten mukaan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa, joka on kumottu 1.1.2025 lukien. Talous- ja velkaneuvoja koskevat muut kuin kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset sijaitsevat talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain 4 §:n 1 momentissa, joka niin ikään on kumottu 1.1.2025 lukien. Näiden yleisten kelpoisuusehtojen osalta Oikeuspalveluvirastosta annetun lain 34 §:ssä on siirtymäsäännös, jonka mukaan lain voimaan tullessa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä ja oikeusministeriöstä Oikeuspalveluvirastoon siirtyviin virkoihin nimitettyinä olevat ovat edelleen kelpoisia virkoihinsa.

7 Esitys

Esitetään, että valtioneuvosto antaa asetuksen Oikeuspalveluvirastosta.